

Borbás Barna

NEMZETI KÖNYVRECENZIÓ

Gerő András: *Nemzeti történelemlékönyv*. Habsburg Történelmi Intézet, Budapest, 2013, 248 oldal, 2900 Ft

A nemzetfogalomról való gondolkodásnak több iskolája is kialakult az utóbbi időben, elég csak Szűcs Jenő vagy Gyurgyák János történelmi, vagy a *Mi a magyar?* című gyűjtemények (1939, 2005) esszéisztikus megközelítéseit említeni. Noha elsősorban, címe alapján az iméntiekhez mérhető munkára gondolhatnánk, Gerő András tavaly megjelent *Nemzeti történelemlékönyve* ezeknél kisebb, másmilyen vállalkozás: hat különböző írásban azonosítja a magyar történelem „visszafelé nemzetiesítésének, nacionalizálásának” folyamatait.

Az eltérő hangvételű és mélységű fejezetek között helyet kapott például a 2010-ben bevezetett Nemzeti Összetartozás Napjának és a „Trianon-törvények” első bővebb (tehát nem publicisztikai terjedelmű) értékelése is, ám a gondolatmenetek zöme a „nemzet” fogalmunk használatával kapcsolatos kritika. Világos, hogy a könyv címválasztása is fricska a mindent elárasztó „nemzeti” jelzők korában.

Az alábbiakban csupán a kötet első, középkori magyar történelemmel kapcsolatos írását tárgyalom részletesen; álláspontom szerint ebben megragadható Gerő András nemzetfogalomról szóló gondolkodásának lényege.

A *Nemzeti mese – az Árpád-ház esete* című tanulmányban a szerző levezeti, hogy megítélése szerint téves az Árpád-házból származó királyainkat „nemzetinek”, sőt „magyarnak” nevezni. Szerinte ugyanis a sok házasodás miatt egy idő után ereikben több szláv és német vér csörgedezett, szövegeikben latinul írtak, anyanyelvük kérdéses. Ám Gerő ezen is túlmegy; indokoltnak tartja felhívni a figyelmet, hogy maga az „Árpád-ház” megnevezés is pontatlan: „Árpád-házi uralkodóink nem felelnek meg azon követelményeknek, amelyek mentén – egy visszavetített nemzetfogalom jegyében – úgymond magyarnak lehet őket tekinteni. Még csak Árpád-házinak sem tartották magukat – ezt is az utókor találta ki” (22). Hiszen – mint írja – az Árpád-ház megnevezés félezer éves visszavetítés (14), azt 18. századi jezsuita történétírók konstruálták. Végsősoron tehát Gerő szerint „az egész magyar illetve nemzeti problematika beleerőltetése az Árpád-házi királyok karakterébe” az utókor szellemi terméke.

Mielőtt feltárnánk, hogy a szerző dekonstrukciós lendülete pontosan miből táplálkozik, érdemes rögzíteni, hogy a fenti kristálytisza logika hol bicsaklik meg. Még akkor is, ha ehhez evidenciák felidézésén keresztül vezet út. A középkori Magyarország, vagyis a *regnum Hungariae* szilárd politikai képződmény, melynek állandó létét a Szent Korona szimbolizálta; ez a korona 1301-ig egyetlen dinasztiahoz kötődött, melynek tagjai tudatukban és magatartási formájukban hungarusok, európai dimenzióban és viszonyrendszerben pedig magyarok voltak – legalábbis nem akad más fogalom, amivel kifejezhethetnénk, hogy nem németek, lengyelek vagy mondjuk csehek.

Ettől persze a korai magyar uralkodók „identitásának” kérdése létező történelmi kérdés, ahol a modern nemzetfogalom segítségével valóban nem adhatók jó válaszok. Mai fejünkkel és tudásunkkal nagyjából úgy képzelhetjük a 11–13. századi királyainkat, mint akikben a nemzetségi (vérségi) kapocs, a hungarus-tudat és a karizmatikus (vagy szakrális) nemzetfelettség (amely nem azonos a modern nemzetköziséggel) határoz meg egyetlen személyiséget. Ha ezt az összetett képet napjaink köznyelvi és terminológiai viszonyai között nem mondhatjuk – például – IV. Béla vagy III. András esetében egyszerűen úgy, hogy „magyar király”, akkor nemcsak nyelvi zárkába lökjük magunkat, de ami fontosabb, a történelmi közösséget és folytonosságot is megtagadjuk elődeinktől.

Az „Árpádok”, „Árpád-ház” megnevezések pontatlanságának felvetése meglátásom szerint értelmetlen. Egyrészt nem hiszem, hogy a 21. század felvilágosult kutatóinak jobban csengene a kritizált megnevezés helyett például a Kézai Simontól származó, vagyis valódi középkori előzményekkel rendelkező „Turul-nemzetség” (*de genere turul*) használata. A kifogásolt elnevezésre számtalan európai analógiát is találunk (Přemysl-ház, Piast-ház stb.). Másrészt az Árpád-dinasztia ereje a középkori Európa történetében egyedülálló: az Árpádtól származó fejedelmek és királyok fiágon nagyjából 450 éven keresztül, „államformákon átívelően” uralkodtak. A korai magyar hatalomtörténet egyik tanulsága éppen az, hogy az Árpád-kori magyar államegységnek nem volt dinasztiaán kívüli alternatívája; aki fiágon (egy-egy rendkívüli esetben: leányágon) nem ebből a nemzetségből származott, nem is gondolhattott a legfőbb hatalom megszerzésére. (A témában lásd Szabados György írásait!)

Az 1301 utáni trónharcok egyik legerősebb legitimációs kérdése is az, hogy melyik aspiráns milyen erős Árpád-házi leszármazást képes felmutatni. Ákos István nádor 1303. évi oklevelében egyenesen így fogalmaz: „Miután meghalt András, Magyarország jeles királya, az utolsó *aranyágacska*, amely atyai ágon Szent István királynak, a magyarok első királyának nemzetségéből, törzséből, véréből sarjadt. [...] az ország népei azok voltak: hogyan és miképpen találhatnának maguknak az isteni kegyelem gondoskodása folytán a szent király *vére*ből új uralkodót.”¹

Tény persze, hogy mindezzel együtt a magyarok királysága közel sem volt annyira azonos az Árpád-házzal, mint amennyire azonos volt a szerbek királysága a Nemanjida-házzal. Utóbbi esetben az ország egyszerűen megszűnt, amikor a ház kihalt. Utólag tehát nem kérdés, melyik volt a sikeresebb modell.

A fenti fejtegetés után érdemes megnézni, hogy mégis miért érezhette fontosnak Gerő András papírra vetni az Árpád-házzal kapcsolatos tételeit. Írását ugyanis korántsem a történelmi mainstream esetleges rossz felfogása motiválta; vagyis Gerő nem a témában szakértő történészekkel vitatkozik. Mi több, leírja, hogy saját korukban a kutatás „nagygyúú”, Kristó Gyula és Szűcs Jenő is felfogták a problémát, ráadásul fogalomhasználatukat Gerő helyénvalónak tartja.

¹ *Anjoukori okmánytár*, I., szerk. Nagy Imre, MTA, Budapest, 1878 (faksimile: Históriaantik, 2010), 52. (Kiemelések: B. B.)

Sokatmondó ugyanakkor, hogy az összesen 32 oldalas tanulmányból 17 oldalon foglalkozik az Árpád-ház elnevezéseivel, genealógiájával, etnikummal és nemzetfogalommal, valamint ad rövid historiográfiai összefoglalót a történetírás és „nemzeti dinasztia” kapcsolatáról. Ezt követően 13 oldalon foglalkozik kizárólag az őstörténeti bulvársajtó különböző téziseivel. Kiindulási ponttá lesznek olyan marginális online lapok, mint a Hunhír.info vagy a Szittyá.com. Noha ezek az oldalak és a rajtuk keresztül idézett szerzők (Bunyevácz Zsuzsa vagy Grandpierre K. Endre) valóban elborzasztó szellemi világot sugároznak, a magyar középkorról szóló tudományos fejtegetésbe történt ilyenén beemelésük komolytalanná teszi a szerző egész munkáját.

***

A *Nemzeti történelemkönyvben* megjelent írásokból világos, hogy Gerő András problémafelvetése egyfajta irritáltságból fakad: úgy véli, a 19. századra kialakult nemzeti tudatunkkal hangoljuk újra meglehetősen erőltetetten a megelőző korok nagy alakjairól és tetteiről szóló beszédmódot, valamint tudattalan (kutyák, lovak) és élettelen (a konyhaművészet termékei) értékeinket soroljuk fel a nemzet részeként. „A vizsla nemzeti szerepéről mit sem sejt” – írja *A nemzeti kutya* című fejezetben.

Igazságtalan lenne ugyanakkor nem említeni, hogy a szerző vállaltan dilemmában van, hiszen a történetírás racionalizmusának elvileg meg kellene haladnia ezeket a nézeteket. Ám a nemzethez tartozás végsősoron az érzelmek világában jön létre, amely sokszor ellenkezik az ész világával. „Az irracionális érzelmi-tudati mechanizmusok és a bizonyítottan tudottak békés együttélése általában lehetséges. A XVI. század, Kopernikusz óta mindannyian tisztában vagyunk azzal, hogy nem a Nap forog a Föld körül, hanem pont fordítva. Mégis, a XXI. században is úgy mondjuk: felkel a Nap, lenyugszik a Nap; és nem használjuk a nyelvünkben nem is létező földkelte, földnyugta kifejezéseket. A tudás és a köznyelvi jelentés ellentéte senkit sem zavar, megférnek egymás mellett” (207).

Gerő helyesen érzékelteti, hogy a nemzet kérdése erőteljesen nyelvi kérdés is. Éppen ezért bajos, amikor a szerző a Nagy-Magyarország-térkép láttán bekövetkező meghatódást egy helyen „nemzeti nekrofiliként” jellemzi (201), de végsősoron ez a probléma az Árpádokról szóló írással is.

